

ביאורים

הרמב"ם הזכיר שלוש קבוצות בעניין ההשגחה. דעת הפילוסופים היא שהשגחת הבורא מתבצעת דרך הכוכבים אך בלי חוקיות מסוימת, שהכל קורה במקרה. בן של מלך יכול להתגלגל ליערות ולהיות עני מרוד, והעני ביותר יכול לפתע למצוא את עצמו על כסא המלוכה. אין הדבר תלוי בדרגתו המוסרית. לפי ההולכים אחר הכוכבים כל המקרים בעולם נקבעו מראש, על פי המזלות, ואין כלל אפשרות לשנות את המזל. לדעתם מי שמזלו בעת הלידה היה להיות עני בהכרח יהיה עני, ומי שנגזר עליו להיות עשיר יהיה עשיר, והמזל קבוע לפי ימים ושעות שונות. שתי שיטות אלה סותרות את מצוות התורה, את הבחירה האנושית, ואת המסורת שבידינו. ההסבר הנכון בעניין ההשגחה הוא שהכל מושגח במשפט מאת ה', ואין הדבר קבוע במזל או קורה במקרה. ר' נחמן מברסלב מספר על בן מלך ובן שפחה שנתחלפו, ובשורש הסיפור עומדת האמונה הישרה בהשגחת ה' המופלאה גם דרך המקרים הרחוקים ביותר.

אמונת ההשגחה משפיעה על חיינו באופן ישיר. מי שמקיים את המצוות יזכה להצלחה, והעובר עברות יענש עליהן. לא תמיד קל לראות את ההשגחה של ה', מפני שישנם שיקולים מערכתיים הכוללים עברות שעליהן אין אנו יודעים, או שכר נעלם שיזכה לו האדם לעולם הבא. אבל מצד עצם האמונה - פשוט ביותר שהשכר הטוב מגיע דווקא לעושי רצונו של ה', גם אם לפעמים קשה להבחין בכך מיד.

בגמרא נזכרות דעות שמהן נראה שיש אמת בגזרת הכוכבים, והרמב"ם מביא כאן כמה טעמים כדי לדחות דעתם. טעמים אלו יכולים לסייע בידינו ללבן מחלוקות נוספות בענייני אמונה והלכה: א. ההלכה כרוב ולא כמיעוט. ב. יותר טוב ללכת אחרי ההגיון מאשר לשמוע לחכם יחיד שלא הוכיח דבריו. ג. ייתכן שדברי אותו החכם הוצאו מהקשרם והובנו שלא כהלכה ולפי כוונתו המקורית של האומר. הרמב"ם נוקט כלל שאין להשליך את ההגיון אחורה. כשם שהעניינים נמצאות בחזית של האדם כדי לכוונו, כך גם הדעת צריכה להדריך את האדם.

הרחבות

• השגחת הקב"ה בעולם

וכל זה דין ומשפט. ואין אנו יודעים סוף חכמתו של הקב"ה... פי לא פדרכינו דרכיו ולא פמחשבותינו מחשבותיו. הרמב"ם מדגיש שיש השגחה בעולם אך אין היא סותרת את בחירתו של האדם ויכולתו להשפיע על המציאות במעשיו.

מפסוקים מסוימים בתורה נראה שהקב"ה אינו משגיח על המתרחש בעולם. כבר בתחילת התורה, כשהקב"ה שואל את האדם "איפה", משתמע שהוא לא ידע היכן הוא. רש"י מתמודד עם השאלה וכותב: "איפה - יודע היה (- הקב"ה) היכן הוא (- אדם הראשון), אלא ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום. וכן בקין [בראשית ד, ט] אמר לו 'אי הבל אחיך' וכן בבלעם [במדבר כב] 'מי האנשים האלה עמך' ליכנס עמם בדברים" [בראשית ג, ט]. כלומר, הקב"ה אכן משגיח. לפעמים הוא עושה עצמו כאילו אינו יודע, אך זה נעשה כדי לא להבהיל את החוטא, ובכך לתת לו הזדמנות לשוב בתשובה.

נמצא בדברים אלו שלש מחלקות. כיצד? הגע עצמך שראובן זה ברסי, ועני, ומתו בניו בחייו; ושמעון בסם, ועשיר, והרי בניו לפניו. יאמר הפילוסוף: כל זה קרי, ואפשר שיהיה ראובן בסם ועשיר ויהיו לו בנים, ואפשר שיעני שמעון ויחזר ברסי וימותו בניו, וכל זה קרי בעולם, ואין שם טבע בעולם ולא כח מוכב שגם לזה האיש שיהיה קר או לא יהיה קר. אלו דברי הפילוסופים. והדבר השני - דברי בעלי גזרת הכוכבים ששמעתם דבריהם ופשטו הבליהם אצלכם, שהם אומרים שאי אפשר שישתנה דבר זה בעולם, ולעולם לא יהיה ראובן אלא ברסי ועני ואין לו בן, שכן נתן כח הגלגל בעת לדתו.

ואלו שני דברים שקר הם אצלנו. דברי האצטגנינין שקר מפני הדעת, שכל אותן ההבלים שאמרו כבר בטלה אותן הדעת בראיות ברורות. וגם הם שקר אצלנו מפני קבלת הדת, שאלו היה הדבר כן - ומה הועילה התורה, המצוה והתלמוד? זה האיש, וכן כל איש ואיש, אין בידי כח לעשות כלום מדעתו, והרי דבר אחר מושף אותו על פרחו להיות קר ושלל להיות קר, ומה הועיל הצווי והתלמוד? נמצא אלו הטפשים מבטלין דת משה רבנו, יתר על שהדעת מבטלת דבריהן, בכל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים לבטל דברי הפשדים והפלגים וחבוריהם. וגם דברי הפילוסופים שאומרים שדברים אלו קרי - שקר הן אצלנו. מפני קבלת הדת.

ודרך האמת, שעליה אנו סומכין ובה הולכין, היא, שאנו אומרים שזה ראובן ושמעון - אין שם דבר שמוסף זה להיות בסם ועשיר וזה להיות ברסי ועני, ואפשר שישתנה הדבר ויהיה הפך, כמו שאמר הפילוסוף, אבל הפילוסוף אומר שזה קרי, ואנו אומרים שאינו קרי, אלא דבר זה תלוי ברצון מי שאמר והיה העולם, וכל זה דין ומשפט. ואין אנו יודעים סוף חכמתו של הקב"ה, ולידע באי דין ומשפט גזר על זה להיות קר ועל זה להיות קר, כי לא פדרכינו דרכיו ולא פמחשבותינו מחשבותיו. אבל חכמים אנו לקבע בדעתנו, שאם יחטא שמעון - ילקה, ועני, וימותו בניו, וכיוצא בזה, ואם שב ראובן, ותקן דרכיו ויחפש במעשיו והלך בדרך ישרה - יעשיר, ויצליח בכל דרכיו, ויראה זרע ויארץ ימים. וזו היא עקר הדת. ואל יאמר אדם: והרי רבים עשו כן ולא הצליחו? - אין זו ראיה, היה להן עוון הגורם, או יסורין לנחלם דבר שהוא טוב מזה. כללו של דבר - אין דעתנו משגת דיני הקב"ה בבני אדם היאך הן בעולם הזה ובעולם הבא.

ודאיתנו עלה מעקרא היא, שכל דברי החזון בפוכבים שקר הן אצל כל בעלי מדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהם מראין שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הפוכבים קר וקר. אל יקשה זה בעיניכם, שאין הדרך שיניח אדם הלכה למעשה ויהדר אפירכי ואשנוני, וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, ושכבר נתאמתו בראיות, וינער פפיו מהן, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז, או אמרן לפי שעה ומעשה שהיו לפניו. הלא תדעו שהרי כמה פסוקים מן התורה הקדושה אינן כפשוטן, ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו - תרגמו המתרגמים תרגום שהדעת סובלת. ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, שהענינים לפניו הן ולא לאחור. וכבר הגדתי לכם את כל לבי בדבר זה.

הטעם לכך שהדעות שקר בעבורנו

אין מקרה אבל יכול להיות אחרת

אין לבטל ראיות מפני מאמרי יחידים

ברסי - מעבד עורות (עבודה עם ריחות מאוסים). **בסם** - מוכר בשמים. **האצטגנינין** - החוזים בכוכבים. **הדת** - התורה. **דבר אחר** - המזל. **יתר על** - מלבד. **עשו כן** - עסקו בתורה ובמצוות. **לנחל וכו'** - לזכות בשכר בעולם הבא. **ודאיתנו וכו'** - מה שבאנו מתחילה לעסוק בו. **שבשעת תולדתו** - זמן לידת האדם. **ויהדר אפירכי ואשנוני** - יחזר אחר קושיות ותירוצים. **אל ישליך אדם דעתו אחריו** - יאמין בדברים המנוגדים לשכל. **שהענינים לפניו** - כלומר: כשם שעצימת העיניים מלראות את אשר לפניו מפילה את האדם במכשולים גשמיים, כן עצימת עין השכל מפילה את האדם במכשולים רוחניים (הרב שילת).